

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՐԽԻՎՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԲԱՑԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓՎԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ՆՈՐՄԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ,
ԳՐԱԴԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՍՈՑԻԱՅԻԱՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՖԵԴԵՐԱՑԻԱՅԻ,

ԵՎ
ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՎ ԶԲԱՂՎՈՂ ԳՐԱԴԱՐԱՆԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՂՄԻՑ

ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՐԱԿԻՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՄՍՀԿ ՄՇՏԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
(18-ՐԴ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ, ԺՆև, 25-29 ՄԱՅԻՄԻ, 2009)

Միջազգային գրադարանային հանրությունը գտնում է, որ 21-րդ դարում շտապ անհրաժեշտություն է առաջացել հեղինակային իրավունքի մասին օրենքում ընդգրկված բացառությունների և սահմանափակումների դերի նկատմամբ նոր ըմբռնում ցուցաբերել և անդամակից երկրների կողմից համապատասխան քայլեր ձեռնարկել՝ ներառելու դրույթներ իրենց ազգային օրենքներում թվային տեղեկատվության հասանելիության վերաբերյալ;

Գիտակցելով հեղինակային իրավունքի մասին օրենքում ընդգրկված բացառությունների և սահմանափակումների ծավալի ընդլայնման համընդհանուր հրատապ անհրաժեշտությունը ողջ աշխարհում գրադարանային ծառայությունների և գիտելիքի հասանելիության համար [1];

Գնահատելով գրադարանների[2] դերը՝ որպես ողջ պատմության ընթացքում տարբեր ազգերի ու ժողովուրդների գիտական պաշարների, մշակութային ժառանգության, կոլեկտիվ հուշերի պահոցներ;

Կարևորելով գրադարանների հասարակական առաքելությունը, որը հաճախ կառավարվում է օրենքով, իրականացնելու գիտական պաշարների բարելավում ուսուցման, հետազոտության և հասարակության հետաքրքրությունների համար;

Կարևորելով այն, որ գրադարանները ներկայումս պետք է իրականացնեն իրենց հասարակական լիազորությունները համընդհանուր թվային միջավայրում;

Ընդունելով հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի դերը՝ աջակցելու գրադարանների հիմնական գործունեությանը, այն է՝ օրինականորեն թույլատրել կատարելու նյութերի պահպանություն, փոխատվություն, միջգրադարանային սպասարկում, հետազոտական և անձնական նպատակների համար պատճենահանում;

Ընդգծելով, որ բացառությունները և սահմանափակումները ներառում են երկարատև ռազմավարական նպատակներ և սկզբունքներ, որոնք կիրառելի են՝ անկախ ստեղծագործության ձևից;

Ընդգծելով, որ հեղինակային իրավունքի մասին շատ ազգային օրենքներ կարգավորում են գրադարանների կողմից տպագիր ստեղծագործությունների օգտագործումը, մինչդեռ թվային

ստեղծագործությունների օգտագործման համար նույն օրենքները միջազգային ստանդարտներին համաձայն վերանայված չեն;

Ընդգծելով, որ տեղեկատվության մասնավոր լիցենզավորումը հաճախ արգելում է պաշտպանված ստեղծագործությունների օգտագործումը՝ խափանելով գրադարանների ծառայությունները և խոչընդոտելով մտավոր ու ստեղծագործական գործունեությունը;

Ընդգծելով, թվային ստեղծագործությունների օգտագործման վերաբերյալ արդյունավետ դրույթների բացակայությունը և պաշտպանության տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ գրադարանների կողմից օրենքով սահմանված գործողությունների կատարման խոչընդոտումը;

Տեղյակ լինելով, որ մեծածավալ աշխատանքներ իրականում կորած են, հետազոտողները ի վիճակի չեն լինում ձեռք բերել անհրաժեշտ թվային տեղեկություն՝ ավարտելու իրենց աշխատանքը, և արդեն ստեղծված մեծածավալ թվային տեղեկությունը կանոնավոր կերպով չի հավաքվում կամ պահպանվում և ենթակա է կորստյան;

Ընդգծելով, որ մարդկությունը կանգնած է պատմական թվայնացրած գրառումների անհասանելիության առջև, որն իր հերթին խոչընդոտում է կրթության, գիտության և մշակույթի առաջընթացին, եթե քայլեր չձեռնարկվեն ամրապնդելու բացառություններն ու սահմանափակումները, որոնք համընդհանուր կերպով կառավարում են գրադարանային գործունեությունը;

Ընդգծելով, որ զարգացող և անցումային երկրների բնակչությունը ոչ միշտ է օգտվում բացառությունների ու սահմանափակումների ճկուն համակարգից, որն իրենց համար մատչելի կլինի մտավոր սեփականության սիստեմի շրջանակներում;

Ընդգծելով, որ բացառությունների ու սահմանափակումների նկատմամբ համընդհանուր մոտեցումը մեկն է այն կարևոր խնդիրներից, որ առկա է ներկայիս հեղինակային իրավունքի ռեժիմի պայմաններում;

Հաստատելով, որ խնդիրը տարածվում է նաև Բեռնի կոնվենցիայի կառուցվածքի վրա, որը շատ հստակ ու մանրամասնորեն ապահովում է իրավատերերի իրավունքների պաշտպանությունը, մինչդեռ համապատասխան ձևով չի երաշխավորում, որ հանրային հետաքրքրությունը կբավարարվի միայն բացառությունների ու սահմանափակումների ստեղծմամբ;

Հաստատելով, որ միջազգային և ազգային օրենքներում իրավատերերի իրավունքները ընդարձակ ձևակերպված լինելու հետևանքով ժամանակի ընթացքում ավելի են ընդլայնվում՝ շնորհիվ նոր զարգացած տեխնոլոգիաների, մինչդեռ, բացառություններն ու սահմանափակումները սեղմ են շարադրված ու մեկնաբանված և հաճախ նունիսկ այնքան խիստ, որ հնարավոր չէ այն հարմարեցնել նոր տեխնոլոգիաներին ու նոր իրականությանը;

Ընդգծելով, որ իրավատերերի իրավունքները շարունակում են ընդլայնվել ու հարմարեցվել նոր ժամանակներին, մինչդեռ բացառություններն ու սահմանափակումները մնում են անփոփոխ կերպով ամրագրված և թվային տեխնոլոգիաների առաջընթաց փոփոխությունների հետևանքով վտանգված հնանալու, դառնալու անգործածական;

Ընդգծելով, որ տեխնոլոգիաների դրամատիկ և շարունակական փոփոխության հետ մեկտեղ բացառությունների ու սահմանափակումների դերն անընդունելիորեն դառնում է անհավասարակշռված:

Գրադարանային հանրությունը հայտարարում է, որ բացառություններն ու սահմանափակումները պահպանելով հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի երկարատև գործառնություն հասարակության մեջ, պետք է դիտվեն որպես հասարակական իրավունքներ, տեղեկատվությունից օգտվելու մարդու անձնական իրավունքներ, որոնք նույնպես պաշտպանվում են հեղինակային իրավունքի մասին օրենքներով: Դրանք պետք է դիտվեն որպես հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի գործառնության անբաժանելի մաս, քանի որ այն աջակցում է նորարարության, ստեղծագործական մտքի և տնտեսական աճի զարգացմանը ողջ աշխարհում:

Հեղինակային և հարակից իրավունքներով զբաղվող ՄՄՀԿ մշտական հանձնաժողովը (SCCR/18) շարունակում է իր քննարկումները բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ, որոնք ընդգրկվել են 2004 թ. Չիլիի կառավարության կողմից ՄՄՀԿ-ին ուղղված առաջարկությունների մեջ (SCCR/12/3) and 2005 (SCCR/13/5), և Բրազիլիայի, Չիլիի, Նիկարագուայի և Ուրուգվայի կառավարությունների կողմից 2008 թ. ՄՄՀԿ-ին ուղղված հետևյալ առաջարկության մեջ (SCCR/16/2): 2005թ. նոյեմբերի առաջարկության մեջ Չիլին կրկին կարևորեց SCCR –ի աշխատանքը “ուժեղացնել բավարար սահմանափակումներ ունենալու միջազգային ըմբռնումը, սովորելով առկա նմուշներից և հանուն հանրային հետաքրքրությունների կնքել նոր համաձայնագրեր բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ, որոնք՝ որպես մինիմում ստանդարտներ, պետք է ընդգրկվեն բոլոր օրենսդրությունների մեջ հանուն միջազգային հանրության” (SCCR/13/5).

Չիլին սահմանում է, որ SCCR-ը պետք է ստանձնի աշխատել հետևյալ երեք բնագավառներում.

1. Նույնականացումներ, անդամակից երկրների ազգային մտավոր սեփականության համակարգերից, ազգային մոդելներից և բացառություններին ու սահմանափակումներին վերաբերող պրակտիկայից.
2. Բացառությունների ու սահմանափակումների վերլուծություն՝ խրախուսելու ստեղծագործական միտքն ու նորարարությունը և դրանց հիման վրա կառուցելու հետագա զարգացումը.
3. Բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ համաձայնագրի հաստատում հանրային հետաքրքրության նպատակով, որը պետք է որպես մինիմում արտացոլված լինի բոլոր ազգային օրենսդրություններում՝ հոգուտ հանրության, հատկապես, ապահովելու գիտելիքի հասանելիություն հասարակության ամենախոցելի կամ սոցիալապես անապահով հատվածների համար;

Մենք գնահատում ենք SCCR-ի կողմից կատարված վերջին աշխատանքը, որի նպատակն էր ուսումնասիրել բացառություններն ու սահմանափակումները թվային միջավայրում, թույլ տեսնողների, գրադարանների և արխիվների, ինչպես նաև կրթական գործունեության համար, ցուցադրելով բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ ազգային մոդելներն ու պրակտիկան: Հույս ունենք, որ այս ուսումնասիրությունները հիմք կապահովեն ամրապնդելու համապատասխան բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ միջազգային ըմբռնումը և վերականգնելու անհրաժեշտ բալանսը՝ պահպանելու կայուն և հաստատուն համընդհանուր տեղեկատվական հասարակություն:

Մենք շտապեցնում ենք ՄՄՀԿ-ին շարունակել աշխատել այն բոլոր բնագավառներում, որ նշել է Չիլին իր առաջարկության մեջ: 2-րդ սեկտորի վերլուծության հետ մեկտեղ, մենք առաջարկում ենք փաստերի վրա հիմնված ուսումնասիրություն՝ ուղղված գրադարանների համար նախատեսված բացառություններին ու սահմանափակումներին, որը կնպաստի ստեղծագործական մտքի ու նորարարության տարածմանն ու դրանից բխող հետագա զարգացմանը: Այս ուսումնասիրությունը պետք է նպատակաուղղված լինի բոլոր ազգային օրենքներում հանրային հետաքրքրությունները մինիմում բավարարող հիմնական բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ համաձայնության ձեռք բերմանը:

Մենք խնդրում ենք, որ ՄՄՀԿ-ն կոնկրետ միջոցներ առաջարկի մտավոր սեփականության կառավարման համար, որը նպատակաուղղված կլինի հնարավոր բացառությունների ու սահմանափակումների ընդլայնմանը ընդհանրապես և զարգացող երկրների համար՝ մասնավորապես: Եթե բացառություններն ու սահմանափակումները բացակայում են որոշ ազգային օրենքներում[3], մենք խնդրում ենք ՄՄՀԿ-ին աջակցելու դրանց ստեղծմանը՝ մեկտեղ ապահովելով տեխնիկական աջակցություն և թեմատիկ աշխատանքային ծրագրեր՝ առաջարկված ՄՄՀԿ Զարգացման ծրագրի շրջանակներում:

Մենք խնդրում ենք, որ ՄՄՀԿ անդամակից երկրները քայլեր ձեռնարկեն լրացնելու բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ համապատասխան դրույթների պակասը իրենց ազգային օրենքներում: Սա կատարելով՝ անդամակից երկրները կնպաստեն իրենց ազգերի մտավոր և ստեղծագործական կյանքի զարգացմանն ապագայում:

Մենք խնդրում ենք, որ անդամակից երկրները ընդունեն հետևյալ առաջարկությունները՝ առաջնորդվելու հեղինակային իրավունքի վերաբերյալ ազգային օրենքներում գրադարանների և արխիվների համար բացառություններն ու սահմանափակումները ձևակերպելիս:

Պահպանում

Գրադարանին պետք է թույլատրվի պահպանելու նպատակով՝ պատճենումներ կատարել իրենց հավաքածուների հրատարակված և չհրատարակված ստեղծագործություններից՝ ներառյալ ստեղծագործությունները տարբեր ձևաչափերի փոխելը:

Յոթանասուն երկրներ ներկայումս օրինական կերպով թույլ են տալիս գրադարաններին կատարել պատճենումներ պահպանության նպատակներով: Վաթսունյոթ երկրներ թույլատրում են գրադարաններին վերարտադրել ստեղծագործությունները կորած օրինակները փոխարինելու նպատակով և հիսուներեք երկրներ ունեն բացառություններ, որ թույլատրում են գրադարանին պատճենահանել օրինակներ այլ գրադարանին տրամադրելու համար[4]: Այնուամենայնիվ, այս դրույթներից շատերը չեն տարածվում բոլոր հեղինակային իրավունքներով պահպանված ստեղծագործությունների վրա, ինչպիսիք են, օրինակ, տեսալսողական ստեղծագործությունները, ձայնագրությունները և չունեն հստակ դրույթներ, որ կիրառելի լինեն թվային ստեղծագործությունների համար: Գրադարանները աշխարհի կեսից ավելի երկրներում չունեն հստակ իրավական թույլտվություն իրականացնելու իրենց առաքելությանը բնորոշ

գործունեություն, և առավել շատ գրադարաններ իրավասու չեն մատուցելու թվային տեղեկատվություն: Պահպանության նպատակով ընդունված դրույթը հավասարապես պետք է տարածվի նաև հեղինակային իրավունքով պահպանված բոլոր կատեգորիաների ստեղծագործությունների վրա՝ անկախ տեսակից ու ձևաչափից: Գրադարաններին պետք է թույլատրվի պահպանել վնասվելուց, մաշվելուց ու կորստից բոլոր տեսակի ստեղծագործությունները;

Փաստաթղթերի (Վավերագրերի) պարտադիր օրինակ

Փաստաթղթերի (Վավերագրերի) պարտադիր օրինակի մասին օրենքներն ու համակարգերը պետք է ընդլայնվեն՝ ընդգրկելով իրենց մեջ նաև բոլոր ձևաչափերով հրատարակված ստեղծագործությունները՝ թույլատրելով նաև այդ ստեղծագործությունների պահպանությունը:

Պարտադիր օրինակի սիստեմը պահանջում է, որ կազմակերպությունները և անհատները հրատարակեն բազմաթիվ օրինակներով փաստաթղթեր խոշոր ազգային հաստատություններին մեկ, կամ ավելի օրինակներ տրամադրելու նպատակով: Սա էական նշանակություն ունի ազգային գրադարանների հավաքածուները համալրելու համար և վստահ լինելու, որ ազգի մշակութային արժեքները հավերժ պահպանվում են բոլոր ժամանակների համար: Պարտադիր օրինակի մասին օրենսդրությունը երբեմն բացառում է որոշ կատեգորիայի ստեղծագործություններ և ոչ տեքստային ձևաչափեր, ինչպիսիք են՝ ձայնագրությունները և տեսալսողական ստեղծագործությունները: Պարտադիր օրինակի մասին օրենսդրությունը շատ ազգերի մոտ չի ընդգրկում էլեկտրոնային հրատարակությունները: Հաշվի առնելով թվային ստեղծագործությունների խոցելի բնույթը, պարտադիր օրինակի մասին օրենսդրությունը պետք է ընդգրկի նաև այնպիսի հոդված, որը թույլ կտա պահպանել ստեղծագործությունները՝ անկախ ձևաչափից և հեղինակային իրավունքի մասին օրենքում առկա այն հոդվածներից, որոնք արգելում են նման գործողությունները:

Միջգրադարանային փոխանակություն և էլեկտրոնային փաստաթղթերի սպասարկում

Գրադարանները պետք է կարողանան առաքել փաստաթղթերը անմիջական կերպով, կամ միջնորդ գրադարանի միջոցով՝ անկախ փաստաթղթի ձևաչափից և հաղորդակցման ձևից:

Տասնյոթ երկրներ ներկայումս ունեն հատուկ բացառություններ փաստաթղթերի մատակարարման վերաբերյալ, մինչդեռ վեց երկրներ ունեն թույլտվություն պատճենելու միջգրադարանային փոխանակման համար, այն էլ անհատների պատվերով[5]: Որոշ ազգային օրենքներ թույլ են տալիս իրականացնել միջգրադարանային ծառայություններ՝ համաձայն ազգային օրենքի համապատասխան դրույթի, մինչդեռ այլ երկրների օրենքներ չեն ընդգրկում նման դրույթներ: Ստեղծագործությունների փոխանակումը կենսական նշանակություն ունի գիտելիքի զարգացման համար, հատկապես զարգացող երկրներում:

Ոչ մի գրադարան իր երկրի ներսում չի կարող ձեռք բերել բոլոր հրատարակված գրքերն ու ամսագրերը, կամ այլ հրատարակված ստեղծագործություններ: Գրադարանների համար սովորություն դարձած գործողություն է ընթերցողների խնդրանքով ստեղծագործությունների փոխանակումը միմյանց հետ ոչ առևտրային նպատակներով, որպեսզի ապահովեն գիտելիքի առավելագույն մատչելիություն և լավագույն սպասարկում իրենց ընթերցողների համար: Հավաքածուների փոխանակման այս համագործակցությունը սովորաբար հայտնի է որպես միջգրադարանային փոխանակում՝ տպագիր ստեղծագործությունների համար, և փաստաթղթերի միջգրադարանային սպասարկում՝ թվային ստեղծագործությունների համար: Միջգրադարանային գործառույթները էական նշանակություն ունեն ապահովելու գրադարանների հավաքածուների հարստությունն ու բազմազանությունը և պահպանելու ամուր գրադարանային ծառայություններ, որը թույլ կտա իրականացնել հավաքածուների փոխանակում՝ միննույն ժամանակ պաշտպանելով իրավատերերի օրինական շահերը:

Կրթությունը և լսարանային պարապմունքները

Գրադարանի կամ այլ ուսումնական հաստատության կողմից օրինական ճանապարհով ձեռք բերված ստեղծագործությունները պետք է մատչելի լինեն լսարանային պարապմունքների կամ հեռակա ուսուցման համար այնպես, որ այն անհիմն կերպով չվնասի իրավատիրոջ շահերը: Գրադարանին, կամ այլ ուսումնական հաստատությանը պետք է թույլատրված լինի կատարել ստեղծագործությունների պատճենումներ լսարանային պարապմունքների համար:

Կրթության առաջընթացն անհնար կլիներ, եթե ուսուցիչները, դասախոսները կամ ուսանողները ամեն անգամ ուսումնական փաթեթների, ուսուցման, կրթության, կամ այլ ուսումնական գործունեության նպատակներով տվյալ ստեղծագործությունը վերարտադրելու համար թույլտվություն ձեռք բերեին: Խելամիտ չէր լինի ստեղծել անհրաժեշտ վարչական ենթակառուցվածք, որ յուրաքանչյուր ուսումնական, կամ կրթական նպատակի համար թույլտվություն տրամադրեր:

Նոր տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս ստեղծել ապահով վիրտուալ ուսումնական միջավայր և նոր գրավիչ եղանակներ՝ ուսուցանելու, սովորելու և փոխգործունեության համար: Բացառությունները պետք է այնքան ընդլայնվեն, որ ապագա ուսանողները կարողանան էլեկտրոնային ստեղծագործությունները այնպես ազատ օգտագործել, ինչպես իրենց նախորդները՝ տպագիր ստեղծագործությունները: Կրթությունը տնտեսական և սոցիալական զարգացման բանալին է՝ ինչպես այն գնահատվում է ողջ աշխարհում:

Վերարտադրություն հետազոտական և անձնական նպատակներով

Պետք է թույլատրելի լինի անհատ օգտագործողների կողմից առանձին ստեղծագործությունների պատճենումը հետազոտական, կրթական և այլ անձնական նպատակների համար:

Այս դրույթը մեկն է հեղինակային իրավունքի մասին ազգային օրենքներում վերարտադրության վերաբերյալ լայնորեն կիրառելի բացառությունների և սահմանափակումների մասին դրույթներից:

Գրադարանավարները հաճախակի են ստանում ոչ առևտրային նպատակներով պատճենումներ կատարելու տարբեր խնդրանքներ ընթերցողների, տարբեր անհատների ու կազմակերպությունների կողմից, որոնք ցանկանում են պատճենել ստեղծագործական, ուսումնական և տեղեկատվության նպատակով: Պրակտիկ չէր լինի, եթե անհրաժեշտ լիներ թույլտվություն ստանալ օրինակի յուրաքանչյուր պատճենման համար, և այն կխոչընդոտեր տեղեկատվության ազատ հոսքը հասարակության մեջ:

Գրադարանները պետք է ի վիճակի լինեն ապահովել օգտվողներին պատճենման միջոցներով՝ անկախ ստեղծագործության ձևաչափից:

Դրույթ հաշմանդամների համար

Գրադարանին պետք է թույլատրվի փոխել ստեղծագործության ձևաչափը հաշմանդամներին այն մատչելի դարձնելու նպատակով: Բացառությունները պետք է կիրառելի լինեն բոլոր ձևաչափերի համար՝ օգտվողների կարիքները հարմարեցնելով տեխնոլոգիական առաջընթացին: Խուսափելու համար էլեկտրոնային ստեղծագործությունների վերարտադրումից, որն ավելի թանկ արժե, պետք է թույլատրվեն փոխանակում իրականացնել արտերկրների հետ:

Մարդու իրավունքները խախտվում են, երբ հաշմանդամների համար գիտելիքի մատչելիությունը խոչընդոտվում է: Բոլոր մարդիկ կարողալու, սովորելու և իրենց կյանքը բարելավելու իրավունք ունեն: Զարգացող երկրներում հաշմանդամ մարդկանց նկատմամբ միջազգային հանրության կողմից առանձնահատուկ ուշադրություն է պահանջվում: Արտերկրների հետ փոխանակումը ներկայումս տանում է դեպի իրավական անորոշություններ, որոնք խոչընդոտում են նոր տեխնոլոգիաների և սպասարկման աշխատանքների իրականացումը՝ ի շահ հաշմանդամների կյանքի բարելավման: Քայլեր պետք է ձեռնարկվեն ընդլայնելու հաշմանդամների համար նախատեսված ազատ օգտագործման դրույթները այնպես, որ գրադարանները կարողանան ապահովել նրանց ցանկացած ձևաչափով տեղեկատվությամբ:

Գրադարանների համար կիրառելի ազատ օգտագործման ընդհանուր բացառություններ

Ազատ օգտագործման ընդհանուր բացառությունը, համապատասխան արդար օգտագործման դրույթին, օգնում է ապահովել գրադարանային ծառայությունների արդյունավետ մատուցում:

Ընդհանուր բացառությունները, ինչպիսիք են արդար օգտագործում, արդար գործարքներ, պետք է տարածվեն նաև գրադարանային միջոցառումների վրա՝ որպես լրացում գրադարանների համար նախատեսված հիմնական բացառությունների: Որոշ երկրներում ազատ օգտագործման ընդհանուր բացառությունները կիրառվում են հետազոտական և ուսումնական նպատակների, քննադատության, կամ վերանայման, նորությունների տեղեկացման, պարոդիայի կամ սատիրայի, դատական պրոցեսների համար: Այլ երկրներում, հատկապես Միացյալ Նահանգներում, արդար օգտագործումը տարածվում է միայն որոշակի գրադարանային գործունեության վրա: Գրադարանային և արխիվային որոշակի բացառություններ չպետք է դիտվեն գրադարանների և արխիվների գործունեության համար թույլատրելի սահմաններից դուրս: Արդար օգտագործումն ու արդար գործարքները հիմք են ծառայում, որպեսզի հետագայում գրադարաններին թույլատրվի հարմարեցնել իրենց կողմից մատուցած ծառայությունները նոր պահանջներին՝ նախքան նոր բացառությունների ընդունումը:

Անհայտ հեղինակի ստեղծագործություններ

Մեկ բացառություն է անհրաժեշտ լուծելու անհայտ հեղինակի ստեղծագործությունների խնդիրը, երբ հնարավոր չէ իրավաստիքոջը բացահայտել:

Հեղինակային իրավունքով պահպանված ստեղծագործություններից շատ բարեխիղճ օգտվողներ ի վիճակի չեն գտնել իրավատերերին, որպեսզի թույլտվություն ձեռք բերեն նրանցից: Գրադարանների և մշակութային ժառանգության հասանելիությունն ապահովող կազմակերպությունների համար իրավատերերին գտնելու դժվարությունը խոչնդոտում է մուտքը դեպի ազգային և յուրօրինակ հավաքածուները: Վախենալով պատասխանատվություն կրելուց, գրադարանները ետ են կանգնում անհայտ հեղինակի (կամ ”որք”) ստեղծագործություններն օգտագործելուց, նույնիսկ, երբ այն օգտագործվում է ոչ շահույթ ստանալու, օրինակ՝ պահպանության նպատակով: Անհայտ հեղինակի ստեղծագործություններն արդար օգտագործելու մեխանիզմ մշակելով՝ կկրճատվի գրադարանների պատասխանատվության ենթարկվելու ռիսկը և հնարավորություն կստեղծվի ընդլայնել միլիոնավոր ստեղծագործությունների հասանելիությունը:

Անհայտ հեղինակի ստեղծագործություններին վերաբերվող սահմանափակման դրույթը կօգնի պահպանել և հասանելի դարձնել այդ ստեղծագործությունները, որը հակառակ պարագայում անհնարին կլիներ:

Գույքային իրավունքների գործողության ժամկետը

Բեռնի կոնվենցիայի համաձայն՝ հեղինակի գույքային իրավունքները գործում են հեղինակի կյանքի ընթացքում և շարունակում են գործել նրա մահից հետո՝ 50 տարի:

Գրական գեղարվեստական ստեղծագործությունների համար գույքային իրավունքների պահպանության ստանդարտ ժամկետն ընդգրկում է հեղինակի կյանքի տարիները և նրա մահից հետո 50 տարի՝ ինչպես ամրագրված է Բեռնի կոնվենցիայում և TRIPS պայմանագրում: Գույքային իրավունքների գործողության ժամկետի երկարաձգումը նշանակում է, որ տեղեկատվությունը շարունակում է ավելի երկար մնալ որպես մասնավոր սեփականություն՝ ի օգուտ իրավատերերի և՝ ի վնաս գրադարանների, կրթության ոլորտի և անհատների:

Պաշտպանության տեխնիկական միջոցներ, որոնք արգելակում են օրինական օգտագործումը

Գրադարաններին և գրադարաններից օգտվողներին պետք է թույլատրվի շրջանցել պաշտպանության տեխնիկական միջոցները ստեղծագործության արդար օգտագործումն ապահովելու նպատակով: Շատ երկրների օրենսդրության մեջ շրջանցման դեմ դրույթ ընդունելով, գերազանցում են ՄՄՀԿ Հեղինակային իրավունքի մասին պայմանագրի 11 հոդվածի պահանջները, դրանով իսկ արդյունավետ կերպով սահմանափակելով հեղինակային իրավունքի մասին օրենքում առկա բացառությունները:

ՄՄՀԿ Հեղինակային իրավունքի մասին պայմանագիրը թույլ է տալիս օրենքում բացառություններ, բայց քիչ երկրներ են շրջանցման դեմ բացառություններն ընդգրկել իրենց օրենքներում՝ ի օգուտ գրադարանների և գրադարաններից օգտվողների : Բացառություններն ու սահմանափակումները քաղաքական հիմք ունեցող իրավական դրույթներ են իրենց նրբություններով ու բարդություններով հանդերձ, որ արտացոլում են ազգային պետական քաղաքականությունը: Պաշտպանության տեխնիկական միջոցների օգտագործումը կրճատում է տեղեկատվության գործընթացը՝ հասցնելով այն գրոյական աստիճանի՝ չեղյալ համարելով հասարակության շահերի համար ստեղծված կարևոր ազգային ռազմավարությունները: Նույնիսկ ավելին, շրջանցման դեմ օրենքով հաստատված շատ բացառություններ խիստ քննադատվել են որպես ոչ կիրառելի դրույթներ: ՄՄՀԿ-ն պետք է աջակցի այս խնդիրներին բոլորովին՝ նոր մոտեցում ցուցաբերելուն նվիրված ուսումնասիրությանը և նոր միջոցներ հստակեցնի օրենքն ըստ նպատակի կիրառելու համար:

Պայմանագրերը և օրենքով հաստատված բացառությունները

Պայմանագրերը չպետք է անտեսեն բացառություններն ու սահմանափակումները. Բացառությունների ապահովման նպատակներն ու ռազմավարությունը ազգային և միջազգային սկզբունքների կարևոր առաջարկություններ են և չպետք է փոփոխվեն պայմանագրով:

Գրադարանների կողմից ձեռք բերված բազմաթիվ թվային ստեղծագործություններ ունեն կից լիցենզիաներ, որոնք հաշվի չեն առնում գրադարանային գործունեության համար նախատեսված օրենքով հաստատված բացառություններն ու սահմանափակումները: Պայմանագրի մասին մասնավոր օրենքը փաստորեն գերակա դիրք է գրավում հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի նկատմամբ: Հետևաբար լիցենզիայի պայմանները, որոնք անտեսում են հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի բացառությունների ու սահմանափակումների վերաբերյալ դրույթները, չպետք է հարկադրաբար առաջարկվեն գրադարաններին: Ի հավելումն անհատական աշխատանքների օգտագործման համար տրամադրվող լիցենզիաների, մենք ականատես ենք լինում, որ ավելի լայն բովանդակությամբ ու առավել խիստ պայմաններով լիցենզիաներ են կազմվում տարաբնույթ ստեղծագործությունների օգտագործման համար: Այս պայմանագրերը ի գորու են վերափոխել հեղինակային իրավունքի պահպանության կանոնները երկրի մտավոր ժառանգության մեծ մասի համար: Լիցենզային պայմանագրերը չպետք է ավելի խստացնեն հեղինակային իրավունքի պահպանության կանոնները:

Պատասխանատվության սահմանափակում

Պատասխանատվության սահմանափակման վերաբերյալ դրույթ պետք է լինի գրադարանների և գրադարանային ոլորտի աշխատողների համար, որոնք արդարացի են աշխատում, համոզված են, կամ բավարար հիմքեր ունեն համոզվելու, որ վարվում են հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի համաձայն:

Գրադարանները հասարակության համար տեղեկատվական ռեսուրսների հասանելիությունը ապահովող կարևոր միջնորդներ են: Գրադարաններն ու գրադարանային ոլորտի աշխատողները ջանում են հավատարիմ մնալ օրենքին, և նրանք հարգում են իրավատերերի օրինական շահերը: Իրականացնելով իրենց հասարակական առաքելությունը՝ աշխարհի բոլոր գրադարանները ամեն

օր հսկայական տեղեկատվություն են ապահովում, անխուսափելիորեն դեմ առ դեմ բախվելով օրենքի մեկնաբանման և կիրառման խնդիրներին : Գրադարանավարները, ովքեր ընդհանուր գիտելիքներ ունեն օրենքի մասին, տվյալ բնագավառում մասնագիտական վերապատրաստում չեն անցել, սովորաբար ստիպված են լինում հեղինակային իրավունքի վերաբերյալ իրենց հուզող հարցերին իրենք պատասխան տալ՝ չկարողանալով մասնագիտական իրավաբանական խորհրդակցություն ստանալ: Անդամակից երկրները պետք է գրադարանների ու գրադարանային ոլորտի աշխատողների համար առաջարկեն պատասխանատվության սահմանափակում ապահովել, քանի որ նրանք գործում են արդար և հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի սահմաններում: Օրինական աշխատելով, գրադարանը քայլեր է ձեռնարկում հասկանալ և կիրառել օրենքի դրույթներն այնպես, որ պաշտպանվեն բոլորի շահերը:

1. Մեր երախտագիտություն ենք ցանկանում հայտնել Քեննեթ Քրյուսին ՄՄՀԿ անդամակից երկրների հեղինակային իրավունքի վերաբերյալ ազգային օրենքերում ի օգուտ գրադարանների և արխիվների ընդգրկված դրույթների վերաբերյալ առաջին լիարժեք հետազոտությունը մեզ տրամադրելու համար: Նրա՝ ՄՄՀԿ-ի հավանությանն արժանացած “Գրադարանների և արխիվների համար հեղինակային իրավունքի բացառություններն ու սահմանափակումները (2008)” աշխատությունը հետագա վերլուծություններ կատարելու հիմքեր է տալիս և ընդգծում ողջ աշխարհում հեղինակային իրավունքի բացառություններն ու սահմանափակումները գրադարանների և արխիվների համար ընդլայնելու անհրաժեշտությունը: Աշխատությունը մատչելի է հետևյալ ինտերնետային կայքում.

http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_17/sccr_17_2.pdf.

2. Այս փաստաթղթում “գրադարան” տերմինը սովորաբար վերաբերվում է և գրադարաններին և արխիվներին և նույն տերմինը օգտագործվել է արդյունավետության նկատառումներով:
3. Քսանմեկ երկրների հեղինակային իրավունքի վերաբերյալ ազգային օրենքերում բացակայում են ի օգուտ գրադարանների բացառությունների վերաբերյալ դրույթները;

Քեննեթ Քրյուս. “Հեղինակային իրավունքի բացառություններն ու սահմանափակումները գրադարանների և արխիվների համար (2008), 29

4. Քրյուս, 3
5. Քրյուս, 68.

Մայիս 2009